

Ortodoks Kilisesinde Paskalya

Münir YILDIRIM*

ABSTRACT Eastern in Orthodox Church

Easter is a time for Christians to celebrate the life and resurrection of Christ. Easter is the greatest Christian feast, prepared for by "lent" and "passiontide" and begun by all-night vigils in many places, East and West. Moreover Easter is the greatest festival of the Orthodox Christian Church, not only because it typifies the resurrection of Jesus, but also because of its association with the resurrection of spring, that season of joy. Perhaps Easter is the most interesting time of all to be Orthodox Churches. Also preeminent among all festivals is Easter, the feast of feasts, which stands in a class by itself.

The determination of the date of Easter is governed by a computation based on the vernal equinox and phase of the moon. According to the ruling of the first Ecumenical Synod in Nice in 325, Easter Sunday should fall on the Sunday which follows the first full moon after the vernal equinox. If the full moon happens to fall on a Sunday, Easter is observed the following Sunday. The day taken to be the invariable date of the vernal equinox.

In Easter prepared a lot of cooks and eggs by Orthodox believers. Eggs and cakes are traditionally blessed for Easter. Orthodox worshippers lit candles during the Easter resurrection service.

The festal cycle of Easter leads the Orthodox Christians through along preparation of repentance and asceticism, which culminates during Holy Week, in the night of the Resurrection.

KEYWORDS: *Easter, Orthodox Church, Resurrection, Lent, Holy Week, Calendar and Festivals.*

Hıristiyanlıkta yıl boyunca birçok bayram kutlanmakta, bu bayramların hepsi aynı seviyede bulunmadığı gibi aynı önemi de taşımamaktadır. Hıristiyan bayram günlerinin iki tür olduğu, birincisinin İsa ile ilgili, ikincisinin ise Meryem Ana ve Yahya gibi büyük Azizlerin anısına düzenlenen günlerden teşekkül ettiği belirtilmektedir.¹ Hıristiyan bayramları, başlangıçta İsa'nın hayatındaki önemli olayları anmaya yönelik bazı kutlamalarla ortaya çıkmış olsa da, bu kutlamalar daha sonraki dönemlerde İsa'nın hayatını çeşitli şekillerde yaşamak suretiyle Hıristiyanların kendi kurtuluşlarına vesile olacağı inancına yol açmıştır. Hıristiyanlar tarafından icra edilen bu bayramlar, daha

* Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

1 Bkz. P. Xavier Jacob, *Hıristiyan Kiliseleri ve İbadet Yerleri*, İstanbul 1994, 20.

önce yaşanmış olayların bir tekrarı olmaktan ziyade, İsa Mesih'in hayatının yeniden yaşanmasını ifade etmektedir.²

Hıristiyanlıktaki yıl boyunca yapılan bu kutlamalar, bayram ve anma günleri şeklinde kendini göstermektedir. Bayramlar, dini açıdan ayrı bir öneme sahip olan, inananlar tarafından özel bir takım ayin ve törenlerle kutlanan gün ve günlerden meydana gelmektedir. Bayramlar ya dini bir olayın, bir dönemin anısına, ya da hasat, sağlık ve benzeri çeşitli şeylerin şükran ifadesi olarak kutlanmaktadır.³ Ayrıca bayramlar, zamanın kutsallaştırılmasıyla birlikte kutsalın tezahür ettiği türdeş olmayan anlarda dini bir tören haline gelmektedir.⁴

Hıristiyan bayramları yıl içerisinde Noel Devresi, Paskalya ve Olağan Pazar günleri olmak üzere üç devreye ayrılmaktadır. Bu çalışmada konu olarak Hıristiyan Kiliseleri tarafından yıl içerisinde önemli bir bayram kutlamasını teşkil eden paskalya ele alınacaktır.

1. Hıristiyanlıkta Paskalya

Hıristiyanlıkta Paskalya, yıllık ibadetler grubuna girmektedir. Paskalya; İbranice "geçmek" anlamına gelen pesah (fısh) kelimesinden türeyen bir kavram olarak İsa Mesih'in dirilişi adına yapılan bir bayramı ifade etmektedir.⁵ Ayrıca Pesah (fısh) kelimesi Latince ve Grekçe'de "Pascha" olarak geçmekte ve bir kutlama olarak Yahudilikteki fısh bayramı ile aynı tarihe denk gelmektedir.⁶ Başlangıçta Yahudi bayramı olarak kutlanmakta olan fısh, sonradan Hıristiyanlar açısından yeni bir anlam kazanarak İsa Mesih'in diriliş yıldönümü haline gelmiş ve en önemli Hıristiyan bayramı konumuna yükselmıştır.⁷

Hıristiyanlıkta paskalya kutlamalarının M.S. II. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığı ve bu dönemde yazılan bazı eserlerde yer aldığı belirtilmektedir. Böylece İsa Mesih'in diriliş günü olarak kutlanan paskalyanın Hıristiyanlıktaki diğer kutlamalara göre çok daha erken bir döneme kadar gittiği görülmektedir.⁸ Hıristiyanlar için paskalya; İsa'nın insanların günahları için kendisini çarmıhta feda etmesinden sonra yeniden dirilmesini sembolize etmektedir. Onlar, İsa'nın Rab olarak dirildiğine inanmakta ve bu dirilişi çeşitli ayin ve

2 Mehmet Katar, "Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma", *Dini Araştırmalar*, Ankara, Ocak-Nisan 2001, C: 3, Sayı: 9, 9.

3 Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara 1998, 61.

4 Mircea Eliade, *Patterns in Comparative Religion*, London 1976, 147-148; Mircea Eliade, *Kutsal ve Din Dışı*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara 1993, 13.

5 A.A. McArthur, "Easter", *A Dictionary of Liturgy and Worship*, Edt. John Davies, London 1972, 168; ayrıca bkz. Mehmet Katar, "Hıristiyanlık'ta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması", *Dini Araştırmalar*, Cilt: 3, Sayı: 8, Eylül-Aralık 2000, 27.

6 Yahudilikteki Pesah (fısh) bayramı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Hayyim Schauss, *Guide to Jewish Holy Days*, New York 1962, 38-86.

7 Mehmet Katar, Hıristiyanlıkta Paskalya, Ankara 2003, 1; ayrıca bkz. Katar, "Hıristiyanlık'ta Kilise Takvimi...", 27.

8 Bkz. Katar, "Hıristiyanlık'ta Kilise Takvimi...", 28.

törenlerle kutlanmaktadır. Başlangıçta Hıristiyan Kilisesinde paskalyanın, İsa vasıtasıyla günahlardan kurtuluşu ifade etmesinden çok, İsa'nın ölümünden sonra yeniden dirilişinin hatırası olarak kutlandığı iddia edilmektedir.⁹

Hıristiyan Kiliselerinde paskalya devresinde kutlanan bayramlar, ayın hareketlerine göre belirlendiğinden dolayı bu bayramların başlangıç tarihleri her yıl değişmekte ve yıl içerisinde yeniden ayarlanmaktadır.¹⁰ I. İznik Konsili (M.S. 325)'nde paskalya bayramının pazar günü kutlanması karara bağlanmış ama günü, kiliselere göre değişiklik göstermiştir. M.S. VI. yüzyılda Aziz Küçük Denys, paskalya bayramının ilkbaharın gece ile gündüzün eşit olduğu andan sonra ilk dolunayı takip eden pazar günü kutlanması gerektiğini öne sürmüştür.¹¹ Bu çerçevede, başlangıç tarihi her yıl değişen paskalya, Hıristiyan Kiliselerinde otuz beş farklı tarihten birine denk gelebilmektedir.¹² Katolik Kilisesinde ilkbaharın dolunayından sonraki ilk pazar gününde kutlanırken, Ortodoks Kilisesinde pek çok defa başka tarihlerde kutlanmaktadır.¹³ Bu süre genelde Katolik Kilisesinden on üç gün sonrasına tekbül etmektedir.¹⁴

2. Ortodoks Kilisesinde Paskalya

Hıristiyan Kiliselerinin tamamında özel gün, gece ve dini törenlerin yer aldığı belirli zamanlar bulunmaktadır. Bu kiliseler içerisinde Katolik, Ortodoks, Luteran ve Anglikan Kiliseleri "Liturjik Kiliseler" olarak isimlendirilmektedir. Bu kiliseler arasında Ortodoks Kilisesi litürjiye¹⁵ diğer Hıristiyan Kiliselerine göre daha fazla önem vermekte ve bunun sonucunda da dini festivaller genişçe bir yer tutmaktadır.¹⁶ Bu dini festivaller, Ortodoks Kilisesinin ilk Hıristiyan dönemlerinden itibaren takip etmiş olduğu kutsal geleneklerine uygun olarak kutlanmaktadır.

Hıristiyan Kiliselerindeki dini festival amacıyla kutlanan özel günler ve geceler, her kilisenin kendisine ait kilise takvimi tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda, içerisinde birçok bayram ve törenleri barındıran Ortodoks litürjik kilise takvimi, başlangıç olarak 1 Eylül tarihini kabul etmektedir.¹⁷

9 Bkz. Katar, Paskalya, 1-3.

10 Kameri takvime göre ayarlamamanın Yahudilikten kaynaklandığı ve henüz Yahudiliğin Hıristiyanlık üzerindeki etkisinin çok fazla olduğu erken dönemlerde bu tarih belirlemenin yapıldığı ileri sürülmektedir (Bkz. Katar, "Hıristiyanlıkta Kilise Takviminin...", 37).

11 Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Ankara 1995, 70-71; ayrıca bkz. W. Owen Cole, *Five World Faiths*, London 1991, 138.

12 Bkz. Katar, "Hıristiyan Bayramları...", 8.

13 Bkz. Jacob, 24; Katar, Paskalya, 33-36.

14 Aydın, 71.

15 Litürji, Grekçe bir kelime olan litürji, Hıristiyanlıkta çeşitli dini ibadet ve ritüelleri ifade etmektedir. Ortodoks Kiliseleri ve Batı Kiliselerinde; kilisede yapılan her türlü ayini içerirken, Doğu Kiliselerinde sadece evharistiya ayinini kapsamaktadır (Bkz. *An Encyclopedia of Religion*, Edt. by Vergilius Ferm, New Jersey 1959, 446). Ortodoks Kilisesindeki litürji, sembolik ve aşkın bir karakter de taşımaktadır (Bkz. Panagiotis Bratsiotis, *The Greek Orthodox Church*, London 1968, 52).

16 Peter Hammond, *The Waters of Marah*, London 1956, 20.

17 Timothy Ware, *The Orthodox Church*, London 1964, 298; Bratsiotis, 50; Liturjik bir kilise

Litürjik takvimi 1 Eylül olarak esas alan Ortodoks Kilisesi, Batı Kiliselerinin de kullandığı Gregoryan takvimini benimsemekle birlikte sadece paskalya dönemini eski takvim olan Julyan takvimine göre ayarlamaktadır.¹⁸ Bu çerçevede, daha önce de değindiğimiz gibi paskalya kutlamaları Ortodoks Kilisesinin farklı takvimi kullanmasından dolayı Katolik Kilisesine göre yaklaşık iki haftayı bulan bir gecikme ile kutlanmaktadır. Bununla birlikte paskalya zamanının ayarlanmasında hem Katolik hem de Ortodoks Kilisesinde bazen aynı tarihlere rastlandığı da görülmektedir. Ama genelde paskalya kutlamaları iki kilise arasında farklı takvimin kullanılmasından dolayı aynı tarihe denk gelmemektedir.

a) Ortodoks Kilisesinde Paskalyanın Anlamı

Hıristiyan Kiliselerinde olduğu gibi Ortodoks yıllık ibadetleri içerisinde de en büyüğü, festivallerin festivali, bayramların bayramı olarak isimlendirilen paskalyadır.¹⁹ Çünkü paskalya, Ortodoks Hıristiyanlar için ilk dönem Hıristiyan Kilisesinin temel taşı teşkil eden İsa Mesih'in dirilişini ifade etmektedir. Ortodoks Kilisesine mensup Hıristiyanlar, paskalya döneminde İsa Mesih'e bağlılığın en derin anını yaşamaktadır. Bu dönem boyunca İsa Mesih'in manevi bedenini temsil eden Ortodoks Kilisesi tamamen İsa Mesih'e hasredilmektedir. Burada İsa Mesih'in havarilerinin huzurunda gerçekleştirmiş olduğu göğe yükselme mucizesi manevi anlamda canlandırılmaktadır. Ortodokslar bu günlerde kendilerini tamamen bu olay üzerine yoğunlaştırarak İsa Mesih'in mucizevi yükselişini ve tekrar dirilişini kalplerinde ve zihinlerinde hissetmeye çalışmaktadır.²⁰

Ortodoks Kilisesi paskalyayı ümit, hayatın ölüme üstünlüğü ve ölümden sonraki ebedi hayatın zaferi olarak kabul etmektedir.²¹ Nitekim Ortodoks Hıristiyanlara göre İsa Mesih, tekrar dirilmekle hayatın ölüme karşı üstünlüğünü göstermiş ve bunu şu sözlerle açıklamıştır: "Diriliş ve hayat benim, bana iman eden kişi ölse de yaşayacaktır. Yaşayan ve bana iman eden asla ölmeyecek".²² Yine Ortodoks bakış açısına göre paskalya, İsa Mesih'in yenedirilişinin yanında onun karanlığa ve yok olmaya karşı üstünlüğünün bir kanıtını da göstermektedir.²³ Ortodoks Hıristiyanlar paskalya ile birlikte İsa Mesih'in ölüme ve yokluğa galip gelerek yepyeni bir hayata başladığı gibi

olan Ortodoks Kilisesinde, yıllık ibadet takviminde bütün ibadetler önceden belirlenerek günlere ve haftalara göre ayrılmakta ve bir dua kitabı haline getirilerek törenlerde okunmaktadır (Bkz. *The Priest's Service Book*, Traslated by Orginal Greek by Father Evagoras Constantinides, Greece 1997).

18 Ortodoks Kiliseleri içerisinde eski Julyan takvimi Kudüs, Rus, Sırp, Gürcü ve Polonya Kiliseleri ile birlikte Aynaroz adasındaki manastırlarda kullanılmaktadır. Bunun dışındaki Ortodoks Kiliselerinde yeni takvim Gregoryan takvimi kullanılmaktadır (Bkz. Timothy Ware, 302).

19 Demetrios J. Constantelos, *Undrestanding The Greek Orthodox Church*, Massachusetts 1998, 65-66; Ware, 298.

20 Gary Van Haas, <http://www.gogreece.com/learn/easter.htm>

21 Constantelos, 66.

22 Bkz. Yuhanna, XI/25-26.

23 Timothy Ware, 301.

kendilerinin de yeni bir hayata başladıklarına inanmakta ve her şeyin yaratıcısı Tanrıya şükretmektedir. Baharın gelmesiyle tekrar yenilenen tabiat gibi Ortodoks Hıristiyanlar da paskalya dönemi ile birlikte kendi hayatlarını, ruh dünyalarını İsa Mesih'in ışığıyla yenilemektedir.²⁴

Ortodoks Hıristiyanların paskalya döneminde önem verdiği hususlardan biri de elli günlük bir dönemi temsil eden Lent devresinde çeşitli oruç ve perhizlerle ibadet ve duada bulunmalarıdır. Bu elli günlük dönem Ortodoks Yunanlılar tarafından "Triodion" olarak isimlendirilmekte ve buna aynı zamanda tövbe devresi de denilmektedir. Ortodoks Hıristiyanlar bu dönemde kendilerini tövbeye, duaya ve ibadete adayarak İsa Mesih'in çekmiş olduğu sıkıntı ve ızdırapları hatırlamaktadır.²⁵ Ortodokslar paskalya döneminde, İsa Mesih'in yeniden dirilmesiyle birlikte onun kendilerini kontrol ettiğini, bir güneş gibi parlayarak insanlığı seyrettiğini ve bunun karşılığında ona duada bulunulması gerektiğine inanmaktadır. Bu inançla hareket eden Ortodokslar paskalya döneminde İsa Mesih'e duada ve yakarıшта bulunmaktadırlar.²⁶ Ayrıca "Triodion" adında Ortodoks Hıristiyanların bir dua kitabı da bulunmaktadır. Bu kitap, büyük perhiz dönemi boyunca Ortodokslar tarafından ibadet amacıyla okunmaktadır.²⁷

Paskalya dönemi Ortodoks halkın dini inançları ile birlikte aralarındaki sosyal dayanışmanın da örneklerini ortaya koymaktadır. Bu dönemde Ortodoks nüfusa sahip olan yerleşim birimlerinde yaşayan insanlar kırsal kesimlerdeki ak-raba, eş ve dostlara ziyaretlerde bulunarak sosyal dayanışmalarını kuvvetlendirmektedir. Diğer taraftan onlar paskalya süresince bölgelerindeki kilise organizasyonlarının katkılarıyla geleneksel dini değerlerini de yaşatmaktadır.²⁸

b) Ortodoks Kilisesinde Paskalyaya Hazırlık Dönemi

Ortodoks Kilisesinde paskalyaya hazırlık dönemi içerisinde birçok kutlamaları barındıran bir süreçte cereyan etmektedir. Paskalya devresinde yer alan bayramlar, paskalyaya hazırlık olan Lent²⁹ dönemi ile paskalya gününden sonra gelen elli günlük paskalya devresinde kutlanmaktadır. Lent, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde paskalya bayramına hazırlık olarak başlamış ve zaman içerisinde bir tövbe uygulamasına dönüşmüştür.³⁰

24 Andrew Alevopoulos, *The Orthodox Church; Its Faith, Worship and Life*, Athens 2001, 120.

25 Bkz. Gary Van Haas, *Greek Easter Holy Week*, <http://www.gogreece.com/learn/easter.htm>

26 Bkz. The Priest's Service Book, 89-91.

27 Constantelos, 169.

28 Mario Rinvoluceri, *Anatomy of A Church: Greek Orthodoxy Today*, New York 1966, 38.

29 Lent: Hıristiyanlıkta Paskalya kutlamaları öncesindeki kırk günlük oruç ve perhiz süresini ifade etmektedir. Ayrıca, kilisenin Paskalya öncesindeki kefaret dönemini teşkil etmektedir. Hıristiyanlığın ilk üç yüzyılında Paskalya öncesi oruç süresi normal olarak iki-üç günü aşmamaktaydı. İlk dönemlerde oruç süresince bir öğün yemek yenilmekte, et ve balık yemek yasaklanmaktaydı. Sonraki dönemlerde bu kurallar gevşetilmiş ve daha kolay oruç ve perhiz uygulamalarına gidilmiştir (Bkz. A.A. McArthur, "Lent", *A Dictionary of Liturgy...*, 212; ayrıca bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 234).

30 Mehmet Katar, *Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, Ankara 1997, 123.

Paskalya öncesindeki Lent dönemi “Kül Çarşambası” (Ash Wednesday) ile başlamaktadır.³¹ Lent döneminin başlangıcı olarak kabul edilen bu günde, yapılan tövbenin pişmanlığını vurgulamak amacıyla kül serpilmiştir. Bu günde tövbe eden kimselerin başlarına dökülen kül ile insanların alın ve yüzlerine haç işareti yapılmaktadır.³² Kül Çarşambasında, bütün insanlar günahkar oldukları halde sadece bir kısmı günahlarını hatırlayarak üzülmemektedir. Bu gün, insanlara günahkarlıklarını hatırlattığından dolayı insanlar kederlenmekte ve onların bu günahlardan kurtulmaları için de kefarette bulunmaları gerektiği belirtilmektedir.³³

Diğer Hıristiyan Kiliselerinde olduğu gibi Ortodoks Kilisesinde de lent dönemi içerisinde özellikle dört güne önem verilmektedir. Bunlar; Kutsal Pazar (Holy Sunday, Palm Sunday), Kutsal Perşembe (Holy Thursday), Kutsal Cuma (Holy Friday) ve Kutsal Cumartesi (Holy Saturday) dir. Bu dört günün ilki olan Kutsal Pazar’da (Holy Sunday, Palm Sunday), İsa’nın acılı ölümünden önce onun Kudüs’e girişi hatırlanmaktadır. Bu gün, İsa’yı çarmıha götürecektir olayların başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çünkü İsa çarmıha gerilmeden beş gün önce pazar günü Kudüs’e gelmiş ve halkın büyük bir sevgi gösterisi ile karşılanmıştır. Halk, ellerindeki palmye dalları ile İsa’yı selamlamış ve ona övgülerde bulunmuştur.³⁴ Bunun anısına Kutsal Pazar günü evharistiya ayininden³⁵ önce ve kilisenin dışında zeytin, şimşir ve diğer ağaçların dalları halka dağıtılmaktadır. Bu tören sırasında İsa’nın Kudüs’e girişini anlatan İncil parçaları okunmakta ve topluluk ilahi söyleyerek kiliseye gitmektedir.³⁶

Kutsal Perşembe (Holy Thursday) gününde, İsa’nın yediği son akşam yemeği yad edilmekte, ekme ve şarapta İsa’nın eti ve kanının olduğu hatırlanmaktadır. İsa’nın gizemli bir şekilde yapmış olduğu törenler bu günde dile getirilmektedir.³⁷ Yeni Ahit’te bahsedildiğine göre Kutsal Perşembe (Holy Thursday) gününde İsa, çarmıha gerilmeden önce havarileri ile birlikte fışık yemeğini yemiş ve bu yemek esnasında ekmeği havarilere uzatarak bunun kendisinin bedeni, bundan sonra bir kase şarabı eline alarak bunun da kendisinin kanı olduğunu söylemiştir.³⁸

31 Hıristiyan Kiliselerinde lent döneminin farklı günlerde başladığı şeklinde iddialar da bulunmaktadır. Bu iddialara göre Batı Kiliselerinde lent dönemine Pazartesi günü başlanırken Doğu Kiliselerinde Kül Çarşambasında başlanmaktadır. Bunun da Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ayrılıklardan bir tanesi olduğu belirtilmektedir (Bkz. Nicolas Zernov, *The Church of the Eastern Christians*, London 1942, 10).

32 R.E. Osborne-M. Carew-C.E. Mallandaine-F.E. Reade-E.M. Green, *Church Fasts and Festivals*, London 1905, 41.

33 Roger Greenacre, *The Sacrament of Easter*, London 1965, 14-15; Osborne-Carew, 39-40.

34 Osborne-Carew, 56-58.

35 Ortodoks Kilisesinin Pazar sabahı kutladığı ekme-şarap ayininin Katolik Kilisesindeki karşılığı “Mass Ayini”dir. “Mass”: “Gidin”, “Gönderilmiştir” anlamına gelmekte ve bu kelimenin, papazın cemaati son kez selamlama ifadesi olan “ite messe est” şeklindeki Latince ifadeden çıkarıldığı belirtilmektedir. (Bkz. Geoffrey Parrinder, *A Concise Encyclopedia of Christianity*, Oxford 1998, 160; Katar, Paskalya, 8).

36 Jacob, 25.

37 Francois Maurice, *Holy Thursday*, Manchester 1991, 3-9.

38 Bkz. Matta, XXVI/26-29; Luka, XXII/17-20.

Paskalya'dan önceki Kutsal Cuma (Holy Friday) günü İsa'nın çarmıha asılarak vefat ettiği gündür. Bu günde, İsa'nın çekmiş olduğu ızdıraplar hatırlanmaktadır. Büyük Cuma da denen bu gün Hıristiyanlar açısından son derece kederli bir gün olarak görülmektedir. Ayrıca, İsa'nın asli günahtan bütün insanları kurtarmasından dolayı sevinç de paylaşılmaktadır. Yapılan ayinlerde kutsal kitaptan pasajlar okunmakta ve dualar edilmektedir.³⁹

Büyük Cumartesi de denilen Kutsal Cumartesi (Holy Saturday); paskalyanın arifesini oluşturmaktadır. Akşam ibadeti şeklinde kutlanan bu günde kandiller yakılmakta, dualar edilmekte, vaftiz suyu kutsanmakta ve evharistiya ayini yapılmaktadır. İsa Mesih'in yeniden dirilişini sembolize eden bu ayin, ateş, paskalya kandili, vaftiz kurnasının kutsanması, okunan ilahiler ve dualarla icra edilmektedir. Ayinler genelde akşamları olmakta ve Ortodoks Hıristiyanlar bu ayinlerde İsa Mesih'i hatırlamaktadır.⁴⁰

Kutsal Cumartesinden hemen sonraki pazar gününde sabah kilisede yapılan toplu ayin ile paskalya kutlamaları başlamaktadır. Paskalya bayramı ile birlikte Ortodoks Hıristiyanlar, İsa Mesih'in ölümü ve dirilişini özel bir şekilde kutlamaya başlamaktadır. Bu günlerde İsa Mesih'in diriliş gününden göğe çıkışına kadar her ayin sırasında özel bir mum yakılmakta ve böylelikle İsa Mesih'in öldükten sonra dirilişi anımsanmaktadır.⁴¹

c) Ortodoks Kilisesinde Paskalya Kutlamaları

Ortodoks Hıristiyanlar tarafından uzun bir hazırlık döneminden sonra başlayan eğlence ve törenler paskalya gecesi ile başlamakta, lent dönemi boyunca kaçınılan yiyecek ve içeceklerin hazırlanması ile devam etmektedir. Bu yiyeceklerin oluşturduğu zengin menü; domuz eti, kek, pasta, özel paskalya ekmeği ve paskalya yumurtalarından meydana gelmektedir.⁴² Bununla birlikte paskalya bayramı günü hazırlıklar sabah erkenden başlamakta ve öğleden önce saat dokuzda yemek yenmektedir. Zengin ve fakir ayırımı yapılmadan her Ortodoks paskalya yemeğinde hazır bulunmaktadır. Ortodoks Hıristiyanlar domuz etinden hazırlanmış etlerini evlerinin balkonlarında, piknik yerlerinde barbekü şeklinde açık alanlarda beraberce yemektir. Yemek esnasında uzun masalar kurulmakta, etlerin yanında şarap, salata, çeşitli mezeleler, "tsoureki" denilen özel paskalya ekmeği yer almakta, dans, eğlence ve şarkılar birlikte söylenmektedir. Ortodokslar tarafından yapılan bu eğlenceler gece boyunca sürmektedir.⁴³ Dini törenlerin yanında yapılan bu tür eğlence ve şenliklerle Ortodokslar kendilerini cennette kabul ederek, Tanrının vermiş olduğu nimetlerden haz duymakta ve bunu yaşamaya çalışmaktadır.⁴⁴

39 Marry Fisher-R. Leyster, *Living Religions*, London-New York 1990, 259-260; ayrıca bkz. Geoffrey Parrinder, *Worship in The World's Religions*, London 1974, 226.

40 Jacob, 27.

41 Katar, Paskalya, 34.

42 Carole Papoutsis, *The Festivals of Greek Easter*, Athens 1982, 69-70; Lawrence Cross, *Eastern Christianity The Byzantine Tradition*, Sydney 1988, 67.

43 Papoutsis, 68.

44 Cross, 67.

Paskalya bayramındaki kutlamalarda dikkat çeken unsurlardan biri de bu gün için hazırlanmış olan özel paskalya yumurtalarıdır. Bu yumurtalar bir renk cümbüşünü anımsatan biçimde her renkte olmakta ve İsa Mesih'in insanlara kazandırdığı yeni bir hayatı simgelemektedir. Renkli paskalya yumurtaları bayram boyunca her ailede bulunmakta ve özellikle çocuklara hediye olarak verilmekte, çocuklar da bunlarla çeşitli oyunlar oynamaktadır.⁴⁵

Paskalya gününde kiliselerdeki törenlerde cemaat arasındaki sevgi, kardeşlik ve bağlılık kuvvetlendirilmekte, kilisede hazır bulunanlar birbirleriyle kucaklaşarak dini görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Ortodokslar kiliselerde bu tür sevgi ve güven ortamlarına önem vermekte, Ortodoks Azizlerden Yuhanna Dimeşkinin⁴⁶ "Birbirinizi sevin, kucaklayın, hatalarınızı affedin" sözlerine iştirak edilmektedir. Kilise cemaatından biri ibadet esnasında İsa Mesih'in göğe yükseldiğini, diğer taraftan bir başkası bu hadiseyi doğrularak İsa Mesih'in aralarında olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Kiliselerdeki bu törenlerle İsa Mesih'in havarileri ile yapmış olduğu güven ortamı canlandırılmış olmaktadır.⁴⁷

Paskalya bayramı haftasında evlerdeki eğlence ve kiliselerdeki ibadetlerin yanında bazı geleneksel törenler de sürdürülmektedir. Bu geleneksel törenlerde yakınların mezarları ziyaret edilmekte, onlara kırmızıya boyanmış paskalya yumurtaları ile birlikte ekmek ve peynirden oluşan yiyecekler sunulmaktadır. Ayrıca Ortodoks Yunanlılar "*Trata*" denilen yerel danslarını bir gösteri olarak şehrin en kalabalık yerlerinde sergilemektedir. Bu dansa evli ve genç kızlar birlikte iştirak etmekte, yapılan gösterilerle İsa Mesih'in havarilerinin denizden balık çıkarışları balıkçılarca temsili olarak canlandırılmaktadır.⁴⁸

Ortodoks Hıristiyanlarda paskalya kutlamalarında görülen ve son derece dikkat çekici özelliklerden biri de milli kimliklerin dini ritüeller içerisinde harmanlanarak çeşitli törenlerle kendini göstermesidir. Bu tür törenlere en sık rastlanan kesimlerden birisi de Yunan Ortodoks Kilisesine mensup olan Yunan halkıdır. Paskalya kutlamalarında Yunan kimliğini oluşturan unsurlardan bütünü yaşatılmakta, şehirler süslenmekte, baharın gelişi kutlanmakta ve dini ritüellerle birlikte bu milli kimlik ortaya konulmaktadır.⁴⁹

Paskalya kutlamaları "Beyaz Hafta" (White Week) denilen bayram haftası boyunca Ortodoks nüfusun bulunduğu ülkelerde çok anlamlı bir şekilde

45 Papoutsis, 69-70; Cross, 67.

46 Yuhanna Dimeşki (M.S. 675-749); Şamlı Yahya olarak bilinen Ortaçağdaki ünlü Hıristiyan ilahiyatçısıdır. Hıristiyanlıktaki ikonalar konusunda kilise içi tartışılarda resim ve suretlerin önemli savunucuları arasında bulunarak bu konu ile ilgili risaleler kaleme aldı. En önemli eseri olan "Hikmet Pınarı" adlı eseri; felsefe, sapkın akımlar ve ortodoks inançla ilişkili üç ana bölüme ayrılmaktadır. Ayrıca Şamlı Yahya, İslam'a karşı yazdığı polemik türü yazılarla da tanınmaktadır (Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç...*, 400).

47 Papoutsis, 70; Cross, 67.

48 Papoutsis, 70-71.

49 Euphrosyne Kephala, *Sketches Eastern Church Life*, London 1920, 61.

yerine getirilmekte, hatta bazı ülkelerde resmi devlet törenleri dahi kendini göstermektedir.⁵⁰ Bu hafta “Beyaz Pazartesi” (White Monday) denilen günde sabah kilisede yapılan ibadetle başlamaktadır. Sabah töreninde kiliseye çağrı çan ile yapılmamakta, bunun yerine insanlar kiliseye kendiliğinden gelmektedir. Bu törene en son gelen kişi geleneklere göre cezalandırılmakta ve orada hazır bulunan topluluğa yemek vermek zorunda bırakılmaktadır. Bu günde kilisedeki sabah ibadetinden başka gün boyunca güneşin batışına kadar eğlenceler ve dans gösterileri düzenlenmektedir.⁵¹

Beyaz Hafta içerisinde Pazartesi’nden sonra “Beyaz Perşembe” (White Thursday) gününde de aynı törenler tekrarlanmaktadır. Bu haftadaki başka bir gün olan ve “Yeni Cuma” (New Friday) olarak isimlendirilen gün bakire Meryem için ayrılan gündür. Bu günde evlerde paskalya yumurtaları ve çeşitli paskalya çörekleri hazırlanmaktadır. Bunlar, paskalya bayramı nedeniyle yapılan yiyecekler olarak hane halkı tarafından tüketilmekte ve özellikle çocuklara ikram edilmektedir. Yeni Cuma’yı takip eden “Yeni Cumartesi” (New Saturday) gününde yine aynı törenler yapılmakta, yiyecekler hazırlanmakta, yakın akrabalara, komşulara sunulmaktadır. Beyaz Haftanın (White Week) bitmesi ile birlikte paskalya bayramındaki kutlamalar sona ermekte ve artık normal günlerdeki yaşantıya dönülmektedir.⁵² Paskalya kutlamalarının sona ermesi ile birlikte sonu pentekost’la⁵³ biten elli günlük bir devre takip etmektedir. Pentekost devresinin kırkıncı günü olan İsa’nın göğe yükselmesi ile pentekost dönemi de son bulmaktadır.

50 Papoutsis, 70.

51 Papoutsis, 73.

52 Papoutsis, 73.

53 Pentekost: Grekçe “ellinci (Paskalyadan sonraki ellinci gün)” anlamına gelmektedir. Hıristiyanlıktan önce Yahudilikteki On Emrin veriliş bayramını ifade etmek için kullanılmıştır. Pentekost olarak isimlendirilen bu gün Hıristiyanlar için Kilisenin kurulduğu an olarak kabul edilmiştir (Bkz. *An Encyclopedia of Religion*, 572).